

NİKLAS LUHMANN KİMDİR?*

Çev: Füsun ALVER**

Resüm'ee

Luhmann versteht unter sozialem System ganz allgemein ein System, dessen Operation Kommunikation ist, das also ständig Kommunikation durch Kommunikation ersetzt, also eine Kommunikation durch eine andere Kommunikation fortsetzen muß. Dabei denkt er nicht nur an sprachliche, sondern auch an Gesten und alles mögliche, aber jedenfalls an Verknüpfungsprozesse zwischen Bewußtseinssystemen. Wenn er Kunst als soziales System beschreibe, heißt das, daß die Operation Kommunikation ist. Das schließt natürlich nicht aus, daß man auch psychologisch analysiert. Das schließt auch nicht aus, daß man ein Kunstwerk als Form, d.h. als eine Differenz im Verhältnis zur Umgebung, in der es zu sehen ist, oder auch im Verhältnis zu anderen Kunstwerken, zu Vorgängern, zu anderen Stilentscheidungen usw. analysieren kann. Laut Luhmann sollte man auf der Ebene des unmittelbaren Beobachtens in der Verwendung auf einer Seite bleiben, weil man sonst das Unterschiedene als unterschieden leugnen würde. Aber man kann die Unterscheidung als solche wieder zum Gegenstand einer weiteren Unterscheidung machen. Man kann die Unterscheidung wieder zur einen Seite einer anderen Unterscheidung machen. Aber dann setzt man das Instrumentarium des Beobachtens, des Unterscheidens und Bezeichnens ein zweites Mal ein, und kommt aus dieser Misere, nur die eine Seite wirklich unterscheiden zu können, heraus.

Schlüsselwörter: Kommunikation, Kunstwerken, Kunstsystem, Medium, System.

Sistem Teorisinin Almanya'daki en büyük temsilcisi olarak kabul edilen, Niklas Luhmann, 1927 yılında Lüneburg'da doğdu. 1946-49 yılları arasında Freiburg'da Hukuk öğrenimi gördü. 1960-61 yılları arasında Harvard Üniversitesinde Talcott Parsons'la birlikte çalıştı. 1965 yılında Helmut Schelsky tarafından Dortmund'a davet edilerek Sosyal Araştırmalar Enstitüsü Başkanlığına geti-

rildi. 1966 yılında Münster Üniversitesinde aynı zamanda doktor ve doçent, 1968 yılında Bielefeld Üniversitesinde profesör oldu. Yalnızca sosyoloji alanında değil, ekonomi, hukuk, teoloji, tarih ve iletişim bilimleri alanında da pek çok önemli eser yazdı. 1998 yılında Bielefeld'de yaşama veda etti. Luhmann'ın en önemli eserleri arasında şunlar bulunuyor:

*Kaynak: <http://www.hgb.leipzig.de/ARTNINE/huber/aufsaetze/luhmann.html>.

** Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü

- Soziale Systeme (1984)
- Ökologische Kommunikation (1986)
- Die Kunst der Gesellschaft (1995)

Hans Dieter Huber'in Niklas Luhmann'la sanat üzerine bir röportajı

"Sanat politika yapmak, toplumsal hareketleri örgütlemek, protesto hareketlerini gerçekleştirmek ya da alternatif projeler yapmak için bir araçtır".

H.-D.Huber: Bir süredir yeni bir ayrım üzerinde çalışıyorsunuz. "Sistem" ve "çevre" ayrımı yerine "form" ve "araç" ayrımı yapıyorsunuz. Form kavramında özgül olan nedir?

N. Luhmann: Öncelikle onun sistem-çevre teorisinin yerine geçmediğini; aksine "sistem- çevre" ve "form-araç" formüllerinin karşılıklı olarak birbirlerini nedenselleştirebilmeleri nedeniyle alternatif bir formülleştirme olduğunu söyleyebilirim. Bu birincisi. Form kavramı, her şeyin gözlemlenmesini bir ayrıma dayandıran George Spencer Brown'un form hesaplamalarından, biçim yasalarından alınmıştır; form, ayrımın birliğidir. Buna göre, form güzel bir şekil, özel bir şey değildir; aksine şeyin alanından ayrımıdır. Geçmişte bu, "şekil arka planı" yla ya da böyle ayrımlarla açıklanmıştır.

H.-D.Huber: Gestalt Psikolojisi açıklamaları.

N.Luhmann: Evet, böyle şeyler. Şimdi basitçe yapısal olan ayrım daha kesin olarak açıklanıyor. Söz konusu olan obje değil; aksine form, ayrımın kendisi.

H.-D.Huber: Bunun sanat analizinde kullanılabilir olduğunu düşünüyorum. Böylece çok esnek ve hep yeniden yaratılabilir form kavramına erişilebilir. Sizin belirleyici olan teziniz, formlaştırmanın görülebilirlik sağladığı doğrultusunda- bu Paul Klee'nin ele aldığı eski bir konu: Sanat bazı şeyleri görülebilir yaparken aynı zamanda bazı şeyleri de görülemez kılıyor. Beni ilgilendiren, sanat ve form aracılığıyla görülemez olan. Size göre, form aracılığıyla sanatta üstü örtülen nedir?

N.Luhmann: Uygulama alanında bulunuluyorsa ayrımın birliğidir diyebilirim. Burada yalnızca ayırt edilen görülür. Belirli bir çizginin, belirli bir rengin, belirli bir lekenin bir ayrım yarattığı; yani kendini açıkça ortaya koyduğu ve bununla başka bir şeyi ölüştürdüğü ya da anlamsızlaştırdığı görülüyorsa, hep ayrım söz konusuysa, o zaman her iki taraf arasında gidilip, gelinir; ikisini bir arada değil de birini resimde tutmak için ya yeni araç-gereç, yeni çizgi, yeni leke, yeni renk efekti ya da yapılan şey düşünülür. Formun birliği, kullanma ya da gözleme sırasında ortadan kalkar.

H.-D.Huber: İkisini bir arada görme olanağı yok mu? Bir yandan kupanın diğer yandan ise, sağ ve sol taraflarda, değişmeli olarak suratların profillerinin görüldüğü yakut kupayı düşünüyorum. Sanıyorum sağ ve sol yana gidilmesi halinde bir ara surat ve kupa ikisi bir arada görülebiliyor. Böylece ayrımın birliği görülebiliyor.

N.Luhmann: İki olanağın değişiminde birlik, hızın bir efekti oluyor.

H.-D.Huber: Algı tasarımları...

N.Luhmann: Ama ilkesel olarak paradoks gibi adeta. Bir şey yanlış olduğu için hakikat deniliyor; yani yanlışsa hakikat oluyor. Tabii sonra paradoksu görebilmek için bunu hızlandırmak olası ama bununla bir şeye başlanamıyor. Eğer bir şeye başlanmak isteniyorsa, o yanda ya da bu yanda ayrıma gitmek gerekiyor; sonra paradoks mantıklı uygulamalarla nicelik teorisine göre ya da her zamanki gibi dikkate alınmıyor; böylece hakikat gerçek oluyor ve ben orada kalıyor, üzerinde çalışıyorum. Bu şekilde çalışan bir sanatçının, ya da analiz yapan bir gözlemcinin, "ben şimdi resmin öbür yanı istediği için, bu yanının anlamını görüyorum" diyebilmesi gerekir. Sanıyorum bunu, gerçekten sabit kalan birlik izleniminde yoğunlaştırmayız. Tabii ki daha sonra eser tamamlanmıştır ya da analiz edilmiştir; bu birlik, ağırlık noktalarının sekanslarında, çalışmanın ya da gözlemlerin odağındadır. Ama sekanslardan birliğe geri dönülemezdir.

H.-D.Huber: Gözlem sırasında yapılan ayrımların ve nitelendirmelerin algılama sonuçlarını sabitleştirdiği ve belirlediği çok bilinen bir deneyim. Kavramsal sabitlemeler, sanatın gerektiği gibi anlaşılmasının önündeki ana engelleri oluşturuyor. Eğer ayrımın o ya da bu yanı için karar verilmesi gerektiğini söylerseniz, kendime şu soruyu sorarım: Bir konu için karar verildiği şu anda öteki göz ardı edilmekte ve amaca uymamakta mıdır?

N.Luhmann: Dolaysız gözlem çevresindeki kullanımda, bir yanda kalmak gerektiğini düşünüyorum; çünkü aksi halde ayırt edilmiş olanın ayrılığı yadsınacaktır. Ama tabii ki ayırım başka bir ayırımın konusu olabilir. Örneğin burada renk karşıtlığına dayalı e-

fektlerin bulunduğunu söyleyebilirim; "büyük-küçük" ya da başka bir ayırım aracılığıyla bu efektleri nötrleştirebilir ya da güçlendirebilirim. Yani bir ayırım, başka bir ayırımın bir yanı yapılabilir. Ama sonra gözlemin, ayırt etmenin ve nitelendirmenin aracı ikinci kez kullanılır ve bu güçlükten, yalnızca bir yanı ayırt edebilen ortaya çıkar.

H.-D.Huber: Peki dünya niçin gözlemlenemez?

N.Luhmann: Ayırt etmek istediğimde aynı zamanda ayırt etmenin birliğini ve ayırt edilenin, ayırt edilemezliğini görmek istemem. Bu nedenle de dünya kavramının, dünyanın gözlemlenemezliğinin, gözlemci olarak kendisini gözlemleyemeyen ya da başka bir yardımcı aracılığıyla yapılan ayırt etmeyi birlik olarak göremeyen gözlemcinin, operatif paradoksuyla ilişkili olduğunu düşünüyorum.

H.-D.Huber: Biz şimdi sanattan söz ediyoruz; bu gözlem alanının sanat üzerine ikinci düzeni konusunda anlaştığımız anlamına geliyor. Siz sanatı bir sosyal sistem olarak tanımlamıştınız. Kısaca bundan ne anladığınızı açıklayabilir misiniz?

N.Luhmann: Sosyal sistemden, operatif iletişimi, düzenli olarak iletişimi, iletişim aracılığıyla gerçekleştiren, yani iletişimin başka bir iletişimi gerektirdiği genel bir sistemi anlıyorum. Bununla birlikte yalnızca sözlü iletişimi düşünmüyorum; jestlerle yapılanları ve diğerlerini; özellikle de bilinç sistemlerinin bağlanma süreçlerini düşünüyorum. Buna göre sanatı sosyal bir sistem olarak tanımladığım zaman bu, operasyonun iletişim olduğu anlamına geliyor. Ancak psikolojik analiz

yapılmayacağı anlamına gemli-yor. Bu sanat eserinin bir form, yani çevreyle ilişkisinden ayrı görülemeyeceği ya da diğer sanat eserleriyle ilişkisinin, öncülüğünün v.b analiz edilemeyeceği anlamına gelmiyor.

H.-D.Huber: Şimdi birisi Duchamp gibi Mona Lisa'nın suratına bıyık çizse.

N.Luhmann: Evet, bu yapılabilir. Ya da Mona Lisa, zamansal olarak da lokalize edilebilir. Genç bir adamın, bir kadına nasıl çevrildiği sorulabilir. Bir eserin analizinde yapılabilecek pek çok ayırım vardır. Sosyolojinin getirdiği soru, sonuçta realitenin, sosyal varlığını, iletişime borçlu olup olmadığıdır. Örneğin bu, bir sanatçının üretme aşamasında ayırımları, başka bir sanatçının eserini görmesi halinde gözlemleyebileceği ayırımları gözlemleyerek, sunduğu ve tersi anlamına gelebilir. Yeni estetikte, bir gözlemci, bir sanat eserini yalnızca sanatçının eseri üzerinde çalışırken üretmek için kullandığı araçları tanınması halinde, sanatın dil gibi gözlemler arasında bir araç olması anlamında ya da benim dilimle gözlem tarzını bilmesi halinde anlayabileceklerdir

H.-D.Huber: Siz iletişimi yalnızca sanat konusunda aralarında konuşan, sanat eleştirisi yapan ya da söz konusu eserin sanat olup olmadığını tartışan insanların sözlü iletişimi olarak anlamıyorsunuz; iletişimi eserin kendi düzlemine yerleştiriyorsunuz.

N.Luhmann: Evet, bu belirleyici. Aksi halde sanat eleştirmenlerinin makale yazdıklarını, insanların tiyatro oyunundan sonra, oyunun nasıl olduğuna ilişkin konuştuklarını söylemek gerçekten de banal olurdu. Sosyolojinin bunun için özel teorilere gereksinimi yok.

Belirleyici olan, sanatçının başka gözlemcilerle seslenmek istemesidir denilebilir. O, herhangi bir şeyi görme seçimine sahip olmama özelliğiyle eserinin, uygun olarak gözlemlenmesini ister. Eser görüldüğünde, onu üreten kararlar ya da gözlemler görülür ve istenilen şeyin ne olduğu anlaşılır. Ben buna iletişim diyorum.

H.-D.Huber: Sanat sistemi dışında sanat yapma olanağı var mı?

N.Luhmann: Hayır, yok. Her sistem –ekonomi, bilim- eylemlerinin sürekliliğine, aidiyetin tanınabilirliğine dayanıyor. Bir şeyin sanata ait olmadığını biliyorsak, o zaman o sanat değildir.

H.-D.Huber: Ama bir sanatçının, sanat sistemi dışına çıkarak, beş yıl, on yıl tanınmadan çalışabilmesi söz konusu olabilir. Yaptığı ve o zamana kadar sanat olarak görülmeyen eserlerinin, sanat eserleri olduğu sonradan anlaşılabilir. Şimdi Duchamp gibi sanatçıların, sanat sistemine etkisi geri dönen ve bilinçli olarak sınırları çiğnedikleri eserlerini düşünüyorum.

N.Luhmann: Ama bu en başından böyle tasarlanmamıştır; aksi halde ilginç olmazdı.

H.-D.Huber: Sanat sistemi için tasarlanmadığını mı kast ediyorsunuz?

N.Luhmann: Mamafih! Plan, onun sanat gözlemcileri için gözlemlenir yapılmasıdır; bunun sürpriz formunda yapılmasıdır: Bu sanat da olabilir. Aksi halde herhangi bir şey olurdu.

H.-D.Huber: Siz bazı koşullarda sanatın, sanat sisteminin bırakılabileceğini ve onun dışında çalışılabileceğini söylüyorsunuz; tabii bunun herhangi bir zamanda yeniden sanat sistemine geri dönme amacıyla yapılması gerekiyor.

N.Luhmann: Hayır, ben en başından sanatın sanat sisteminde iletişim olarak bulunduğunu söylüyorum. Sürpriz olan bunun sanat olmasındadır; düşünce olarak sanat kavramında bulunmasıdır. Tüm öncüler, her zaman sanat kavramını düşünmüş, onun dahil olarak gösterilebilecek şekilde sınırlarında dolaşmışlardır. Bu şimdi Postmodernizm ile biraz değişti. Ama o zamanlar, sanat olarak tanınanları dışarıda tutma çabaları gerçekten olmuştur. Sanat evrensel; iletişim bağlamında sanat olarak yapılmışsa ve öyle tanımlanıyorsa her şey sanat olabilir.

H.-D.Huber: Peki sistemin sınırlarında dolaşan öncülerin ya da sanatçıların sistemin sınırlarını adım adım genişlettikleri söylenebilir mi?

N.Luhmann: Evet, sistem kendisini kesin bir şekilde nesneden bağımsız ya da evrensel olarak kuruyor. Ekonomide her şeyin satın alınabilir ya da biliminde her şeyin araştırılabilir olduğu gibi her şey sanat olabilir. Ya da insanların her eylemi haklı ya da haksız olabilir. Bu fonksiyon sistemleri, Modernitede evrenselleşme eğilimi gösteriyor; yani önceden verili dünya kesitlerinden bağımsızlık gösteriyor ve sanat bunu kendisi için de gerçekleştiriyor. Ama bu, Modernitenin genel ve tipik bir modeli.

H.-D.Huber: Ters fenomen de söz konusu. Sanat sosyal sisteminin, daha fazla ayırım-

laşması ile daha fazla uyum sağlayamayan başka otonom sistemlerin oluşabileceği düşünülebilir; endüstriyel projeler geçen yüz yıl sanatçıların önemli çalışma alanları olmuştur. Sonuç olarak sosyal sistemin ayırma-laşma nedeniyle parçalanması ya da çözülmesi söz konusu olabilir.

N.Luhmann: Çözülme olacağını sanmıyorum; çünkü endüstriyel projeler, sanattaki yeni gelişmelerle besleniyor. Pop türü ya da başka şeyler yeni projelerin gerçekleşmesine olanak sağlayabilir. Ekonomi ya da politika sistemlerinde yöneticilerin yüceltilmesi, parlamentoların ve binaların anlamının ortaya konulması gibi sanatta, doğal başarı alanlarının her zaman var olduğunu söyleyebilirim. Her sistem, diğer fonksiyon sistemleriyle ilişkili olarak başarılı olduğu bir sektöre sahiptir. Belki de projelerin, özellikle otomobiller için rüzgar kanalına bırakılması ve sonra çizgiler üzerinde rötuş yapılması gerekir. Sanat, projelere bağımlı değildir.

H.-D.Huber: Bu durumda sizin anlayışınıza göre, rüzgar kanalı projesi, sanat sistemi içinde mi yoksa dışında mı olur?

N.Luhmann: Yalnızca ekonomik müdahale söz konusuysa o zaman dışarıdadır; otomobilin diğerlerinden ayırt edilmesi gerekir. Honda bir Mitsubishi değildir; ya da benim marka benzerliğine sahip olmam gerekir.

H.-D.Huber: Birleşik kimlik.

N.Luhmann: O durumda tamamen dışarıda olur. Sanatsal deneyimleri ortaya koyduğumda, yani yalnızca sanatın varlığı nedeniyle sahip olunabilen optik efektler konusunda eğitilmiş bir bakış açım varsa, bu aynı

zamanda sanatsal eyleme itirazla bağlanıldığı anlamına gelir. Bu, yalnız sanatsal olarak kullanılabilir değildir. Bir yanıyla, geçmiş itibarıyla sanata bağımlıdır. Ama yeni sanat eserlerinin yaratılmasıyla ilişkisi yoktur.

H.-D.Huber: "Sanat Aracı" başlıklı makale-nizde, Modernitede sanatın, toplumu bir araç olarak kullandığı tezini ileri sürüyorsunuz. Sanatın kendi içinde dumura uğrama tehlikesini gördünüz. Günümüz sanatının güncel gelişmesinde, Jenny Holzer, Jeff Koons'un projelerinde ya da Kassel'de Joseph Beuys'un 7000 meşe projesinde olduğu gibi, toplumu sanat olarak kullanan sanatçılar var. Bu tez ampirik olarak doğru. Sanatın, toplumu araç olarak kullanması ne demek ve sanat sistemi kendi içinde ne kadar dumura uğrayabilir?

N.Luhmann: Önce sorunun birinci bölümünden başlayayım. Sanatın dünyaya ilişkin betimlemeler yapmak ve varolan şeylerle uyumlu olmayan formlar sunmak görevine sahip olduğunu düşünüyorum. Bundan hareketle toplumun bir konu olarak, bir kesit olduğu söylenebilir. Ancak toplumun kendisinin dünya tasarımları yaptığı görülüyorsa ve iletişimin yer almadığı anlamlı bir dünyaya sahip olmak tasarlanamıyorsa, bu durumda toplum, tüm dünya betimlemelerinin gerekli geçiş noktasını oluşturur. Ben, toplum endüstride, otobanlarda, süper marketlerde, siyasal parti merkezlerinde v.b var olan şey değildir demek istiyorum. Aksine o, başka türlü de görülebilecek olan düzenleme olanakları için bir araçtır. Bununla birlikte ben, daha çok, sanat olarak edebiyatı düşündüm. Buna göre sanat, toplumun araçtaki başka bir formudur. Bu durumda soru şu-

dur: Sanat, toplumun betimlemesini yaparken kendi iddiasını nasıl ortaya koyabilir? Bu bir tehlike midir? Bunun sanatın kendisi için bir sorun olabilirdiği ya da medyayla, sosyolojiyle veya toplumu betimleyen olası formlarla birleşebilirliği konusunda göreceli olarak açığım.

H.-D.Huber: Argümanınızda gelişme için bunun bir tehlike mi yoksa bir şans mı olduğu kesin olarak belli değil.

N.Luhmann: Sanat eğer yalnızca toplumun betimlemesi ise, başka bir toplumu; daha güzel, daha insancıl, çevre sorunu olmayan, felaketsiz, güvenli bir toplumu betimliyorsa, o zaman olabilecek her şeyi içeren alternatif hareketler, politika ve içinde bir çok şey ortaya çıkar. Sanat politika yapmak, toplumsal hareketleri örgütlemek, protesto hareketlerini gerçekleştirmek ya da alternatif projeler yapmak için bir araçtır. Bu durumda sanatın politik amaçlara hizmet etmeye çok yatkın olduğunu düşünürüm. Bu bir yerde, Marcuse'un da karşılaştığı bir sorun olmuştur; o, güzelin, devrim aracı olabileceğini görmüş ve sonra da "bunu realite olarak ciddiye alın" demiştir. Sanata ilişkin düşüncelerinin, alternatif yönelimli, protesto eden politika tarafından alınmasının farkı ona, fazla gelmiştir. İşte benim üzerinde durduğum nokta bu oluyor: Toplumu yansıtıyorsa, yani fiksiyonel alanda başka düzen olanakları sunuyorsa ve denetime sahip bulunması gerekiyorsa, gerçekten de sanat bu mu oluyor?

H.-D.Huber: İşte bu da çağdaş bazı sanat çalışmalarındaki gerilimi ortaya koyuyor; boş zaman mantalitesi nedeniyle hayal kırıklığına uğrayan, sanat sisteminde egemen

olan müze, galeri ve sergilerden dışarıya açılmayı amaçlayarak, toplumsal, kamusal alana yönelen çalışmaların bir sanat olduğunu, yararlananların bir kısmı gibi yararlanmayanların da hiç bilmelerinin gerekmemesi gibi. Bu tamamen fark etmiyor. Geçen yıl Jenny Holzer, New York'taki bir plaza çevresine üzerlerine oyma kalemle paradokslu metinler yazdığı dört beyaz mermer bank, dört de siyah granit bank yerleştirdi. İnsanlar, şehirde dinlenmek için banklara oturdular; ancak bankları bir sanat eseri olarak algılayıp algılamadıkları tamamen anlaşılmadı. Ben etki alanının yerini değiştirdiğini düşünüyorum ya da bu yalnızca görünürdeki yer değiştirme mi oluyor?

N.Luhmann: Bu bizim üzerinde durduğumuz bir konuya çıkıyor: Sanatın dışında bir sanat var mıdır? Burada bu örneği alırsam, sanatçının, sanatla karşılaşmanın gerçek sürprizini tasarlamak istediğini söyleyebilirim. Normal olan, normalin üzerinde oturulması onu esasta ilgilendirmez; aksine onu banka oturan ve bankta yazılı olan metni okumaya başlayan ve şok olan biri ilgilendirir -" niçin, nasıl"- başka bir aracın kullanılması söz konusu olmuştur? Bu niçin ve nasıl efekti, hayret etme, sanatın en başında vardır. Bu bir düzen olma vaadinde bulunan başka bir gerçeklikle yüzleşmenin yarattığı şok etkisidir. İnsanlara, banklara oturma olanağının verilmeyebileceğini ve sanatın kimsenin görmemesi için gizlenebileceği düşünüyorum.

H.-D.Huber: Ben, her ikisinin de söz konusu olabileceğini düşünüyorum. Scott Burton, kamusal alanda çalışarak, aynı zamanda sanat eseri olan mermerden banklar yapıyor; bu banklar çok güçlü bir şekilde Brancusi'nin

indirgenmiş objelerini anımsatıyor. Belki de her ikisi bir aradadır; bankların üzerine oturulabilir ve insanların oturdukları bankın bir sanat eseri olduğunu mutlaka bilmeleri gerekmez. Ama biraz dikkatli olanlar, bankların, kamusal alandaki diğer banklarla karşılaştırıldığında farklı olduğunu ayırt edebilirler.

N.Luhmann: "Ben bir sanat eseri yaptım ama hiç kimse fark etmedi". Bu, yalnızca duyulan gizli bir sevinç olamaz. Bu bir sınır olur. Bunun sanat eserinin bağımsızlaşmasının bir yansıması olduğunu söyleyebiliriz. Ama hiçbir büyük sistem tamamen bağımsızlaşma üzerine yapı kuramaz.

H.-D.Huber: Günümüzde, sanat alanında stiller, vurgulamalar, eğilimler, öncelikler ve kaçınımlar konusunda güçlü bir değişim var. Beni sizin düşünce modeliniz içinde tarihsel değişimin nasıl betimlenebileceği ilgilendiriyor.

N.Luhmann: İki şeyin birbirinden ayırt edilmesi gerektiğini düşünüyorum: Ekonomi, bilim, politika, hukuk, sağlık, sanat, din v.b gibi önemli toplumsal alanların işlevsel olarak ayrılmaları ve otonomlaşmalarına geçiş; yani günümüzde pratikte toplumu üreten ve toplumsal olarak kontrol edilemeyen otonomların oluşması. Burada işlev sistemleriyle ilişkisi olan kendi dinamiklerinin ayırt edilmesi gerekiyor; içinde hukukun değiştiği, yeni teorilerin ortaya konulması gerektiği tempo (hız, hareket, tarz), sanatın bir önceki sanata üstünlük hareketleri ya da varyasyonlarla tepki göstermek zorunda olduğu tempo; yıldan yıla hızlanan temponun sanatçının yaşam öyküsünü geçmesi -sanatçı eğer dikkat etmezse ya da Picasso gibi hızlı değil-

se hemen yaşlanır-. Bu fenomenler ayrıma dayandırılabilir ve kendilerine ait bir fataliteye sahiptirler. Tabii bu durumda düzenli bir değişiklik söz konusuysa sabit olarak ne üretildiği sorulabilir.

H.-D.Huber: Toplumsal işlev sistemlerinin böyle ayrımlaşması gelecekte nasıl şekillenecektir? Ayrımlaşma hep devam mı edecektir, giderek daha otonom mu olacaktır ya da nasıl düşünebiliriz?

N.Luhmann: Hayır, otonomiye erişildiğini düşünüyorum. Ben otonomiye, bu operatif kapatma ile ilişkili düşünüyorum; yani daha az ya da daha fazla olabilecek bir şey olarak değil; aksine "ya" , "ya da olmayan" bir şey olarak düşünüyorum. Başka sanatlara bakarak, sanatı sanat olarak tanırsak, diğer eserlerden farklı oldukları ya da var olan stillerle tarihsel bir dile sahiplerse, yenilerse, ya da yeni olmak istiyor veya olmaları gerekiyorsa ve bu nedenlerle bazı eserleri sanat olarak tanıyorsak, o zaman sanatın otonomisi vardır. Soru artık şu olur: Otonomlaşmanın böyle bir toplum tipinde kalırsak -kendi dinamiği ve birleşmesi ile- tüm karşılıklı etkileri az ya da çok rastlantıya bırakılan bu sistem, hiç kimsenin hiçbir şeyi dikkate almadığı ve ilgilenmediği bir gerçekle yüzleşecektir. Ya da görmek ve yapabilmeye ilişkin iddialar o kadar yükseltilmiştir ki uzmanlar dışında hiç kimse bunu yapamaz. Eleştirmenlere ise, kendilerinin resim yapamamaları eleştirisi yapıyor. Bunlar her işlevsel olan sistemde farklı olan sorunlardır ve sanatta, Postmoderniteye geçiş sürecinde, kendine özgü bir tarzda geçici olarak yansıtılır. Bununla günümüzde şu sorunun ortaya çıktığını düşünüyorum: Sanat eserinde, sanat kavramının yansıtılması sona mı ermiş-

tir? İnsan sınırlarda dolaşır, bir şeyler bulur, diğerlerinden farklı bir şeyler yapar. Bunu ne kadar süre ve hangi radikalliklerle yapar? Şimdi Postmodernitenin etrafında düşünürsek, bir şey seçiliyorsa, bunun nasıl yapıldığı, yapanın tercihinin bırakılır. Bu durumda soru şudur: Bu ne kadar uygulanacaktır ve tarihsel olarak ileri bir adım olması mıdır?

H.-D.Huber: Tercihe bırakılması ve seçilebilirliğe karşı mı?

N.Luhmann: Evet, burada istikrar vaat eden yani diğer sanat eserlerine çevrilebilecek bir yargı, kalite bilincinin yerleştirilebilirliği söz konusu.

H.-D.Huber: Bu otorite ile yani "bu kalitedir, gerisi kalite değildir" diyen otoriter bir liderin diktesi ile gerçekleşebilir.

N.Luhmann: Bilim alanında, sosyolojide de bu sorun var: Teori çokluğu, çoğulculuk, herkesin kendi söylemi, teorisi v.b. var. Böyle bir şeyin titizlikle desteklenmesi, örneğin bilimsel alanda kavramsal kesinliklere dikkat edilip edilmemesinin gerekip, gerekmediğini bilmiyorum: "Kesin olarak neyi kast ediyorsun?" sorusunda olduğu gibi. Kesinlik için yeni olanaklar ortaya çıkabilir. Sanatta da yeni kesinlikler olabileceğini düşünüyorum. Macar sanat tarihçisi Nouvelle Severité'den, yeni ciddiyet ve kesinlikten söz etmişti. Yansımada araca dikkat etmek için neyin, neye uyduğu ve hangi kombinasyonun, kombinasyon olarak yeni etki yaratacağı düşünülebilir. Tabii bu olaya ilişkin açıklama yapmadan önce olayın nasıl meydana geldiğini görmek için beklemesi gereken bir sosyoloğun düşüncesi oluyor.

H.-D.Huber: Ama biz hepimiz daha sonra gelecek olanı bilmek istiyoruz.

N.Luhmann: Ama ben bu konuda son derece çekingenim; gerçi olanaklar görüyorum, ancak bilimsel açıdan argüman sunmak gerekirse, sanatın ne yapması gerektiğine ilişkin yönerge ileri sürmemek gerekiyor. Politikada da aynı geçerli. Olanaklar yelpazesinde bazı şeylerin yapıldığı ve yapılabileceği düşünülür.

H.-D.Huber: Olanakların çeşitliliğinden kesinlik ve doğrulukla sanatın kalitesinin yükseltilebileceğini yani yeni bir kararlılık getirilebileceğini söylüyorsunuz.

N.Luhmann: Evet, bilimin bunun için yapabilecekleri aslında olabilecek ve olası olanla ilgili olarak yalnızca belirsizlik. Bilim başka alanlara, politikaya -bilim teorisine de-, ekonomiye girdiğinde her zaman belirsizliği arttırır. Teologların da sorunu aynı. Tanrı kavramında da bir belirsizlik söz konusu.

H.-D.Huber: Bu yalnızca teologlar açısından böyle değil; aksine siz teorilerinizle sanatçıları da belirsizlik içine koyuyorsunuz. Ancak bu bazen çok üretken de olabilir.

N.Luhmann: Evet, ama bunun adı: Kendiniz yapın.

H.-D.Huber: Şu arada teorileriniz sanat dünyasında büyük ilgiyle izleniyor. Sanatın üzerine dolaysız etki ediyor. Sanatçılar için terminolojik kavramların, bazen neredeyse aşılabilir bir engel oluşturduğunu söylemek istiyorum.

N.Luhmann: Operatif kapalı sistemler teorisinde bu tabii ki şu anlama geliyor: Bilim, bilime konuşur ve bir başkası buna ilişkin bir şeye sahipse, bu bir rastlantıdır. Böylece rastlantılar yoğunlaştırılabilir. Rastlantılar, olayın nadideliği değildir. Sosyoloji eğer, bir toplum teorisi ortaya koymak istiyorsa, tüm entelektüel başarıları, tüm sanatsal ya da diğer özel semantikleri büyük iddialarla toplumsal gerçek olarak ele almak zorundadır diye düşünüyorum. Sosyoloji şunu söyleyemez: Bu başka bir bilimdir; üniversitelerde değil sanat yüksek okullarında araştırılmalıdır, bunu yapması gereken teoloji fakülteleri ya da ekonomistlerdir v.b. Aksine bu şeylerin gerçekten de toplumda ortaya çıktığının görülmesi gerekir. Akademik görev bölümü olduğu için toplum teorisi bunu görmezden gelemez. Böylece fevkaladeliğe büyük ilgi ya da büyük iddialar ortaya çıkmaktadır. Ben, Sosyoloji kapsamında buna uygun bir dil geliştirmeye çalışıyorum. Bu beni pedagoğlara, teologlara, sanat bilimcilerine ya da sanatçılara yaklaştırıyor. Diğer taraftan bunun ardında düzenleme amacı bulunmuyor.

H.-D.Huber: Konularınızın genişliği ve değişim yeteneği şaşırtıcı. Üzerinde yazmadığınız konu pek yok. Sizi ilgilendirmeyen konular var mı?

N.Luhmann: Kesin bir şekilde her zaman için ilgilenmediğimi söyleyemem; ama örneğin mekansal düzenlerle sorunum var. Brezilya'ya severek gitmeme ve oradaki politik ilişkilerle ilgilenmeme rağmen bir bütün olarak Brezilya beni ilgilendirmiyor. Ya da Bielefeld şehrini düşünün; orası bir sistem değil. Yani tüm mekansal, bölgesel birlikler beni çok fazla ilgilendirmiyor. Mekan ve

iletişim arasındaki ilişkileri düşünmek böyle bir alan. Ya da insanlar konusunda konuşmama neden olacak tüm davetleri ret ediyorum. İnsan resimleri dehşet veriyor. Açıkça

söylemek gerekirse insanlar beni ilgilendirmiyor.